

УДК 37.03

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/27.203584>**Олена КІР'ЯНОВА,***orsid.org/0000-0002-9549-639X**старший викладач кафедри мовної підготовки, педагогіки та психології
Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова
(Харків, Україна) olena.kiryanova@gmail.com***Олена ДОЛГОПОЛ,***orsid.org/0000-0002-9545-2290**кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри мовної підготовки, педагогіки та психології
Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова
(Харків, Україна) dolgop_helen@ukr.net*

ГУМАНІТАРНА СКЛАДОВА НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Статтю присвячено питанню розвитку гуманітарної складової частини навчання як засобу формування професійних компетенцій майбутнього фахівця.

Особливу увагу приділено симбіозу принципів професійної спрямованості навчання й освіти протягом життя, останній з яких неможливо реалізувати без розвитку гуманітарних компетенцій. Професійну компетентність викладача вищої школи автори вважають повноцінною лише за умови використання у процесі фахового навчання засобів і методів гуманітарного спрямування.

Розкриваючи сутність зазначених проблем, автори зупиняються на таких питаннях:

1. Систематичний характер пропаганди гуманітарних знань. У цьому контексті авторами пояснено, що взаємний гуманітарний розвиток учасників освітнього процесу сприяє співпраці в навчально-виховному процесі й вихованню у здобувачів вищої освіти поваги до держави та її законів, почуття відповідальності, патріотизму й любові до батьківщини.

2. Ключові гуманітарні компетенції сучасного фахівця, які потрібно розвивати у здобувачів освіти протягом життя. Авторами підкреслено, що до таких компетенцій належать мовна досконалість, продуктивна й відповідальна праця, якісне критичне осмислення життя, політична компетентність, релігійна обізнаність, художньо-мистецькі смаки тощо.

3. Принцип наступності як складова частина іміджу закладу – умова розвитку гуманітарних компетенцій сучасного фахівця. Авторами зазначено, що адміністрація та науково-педагогічний колектив загалом мають працювати на засадах гуманістичної парадигми навчання безперервно, застосовуючи її до власного професійного зростання.

Досить цікавим є розроблений авторами цикл організації процесу фахового навчання з урахуванням гуманітарної складової частини, який включає виявлення попиту в абітурієнтів щодо здобуття освіти за конкретною освітньою програмою, обґрунтування змісту навчання, розподіл кредитів між загальним і професійним циклами підготовки, реалізацію освітньої програми, моніторинг ціннісних орієнтацій і задоволеності здобувачів вищої освіти часткою гуманітарних навчальних дисциплін.

Ключові слова: вища освіта, гуманітарні навчальні дисципліни, формування особистості здобувача освіти, виховання, цінності.

Олена KIRYANOVA,*orsid.org/0000-0002-9549-639X**Senior Lecturer in Language Training, Pedagogy and Psychology
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv
(Kharkiv, Ukraine) olena.kiryanova@gmail.com***Олена DOLGOPOL,***orsid.org/0000-0002-9545-2290**Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior Lecturer in Language Training, Pedagogy and Psychology
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv
(Kharkiv, Ukraine) dolgop_helen@ukr.net*

THE HUMANITARIAN COMPONENT OF TRAINING AS A MEANS OF FORMING THE PROFESSIONAL COMPETENCIES OF A FUTURE SPECIALIST

The article is devoted to the development of the humanitarian component of training as a means of forming the professional competencies of a future specialist.

Particular attention is paid to the symbiosis of the principles of professional orientation in training and long-life education, the latter of which cannot be realized without the development of humanitarian competencies. The authors consider the professional competency of a high school teacher complete provided the tools and methods of the humanitarian direction are used in the professional training.

Revealing the essence of these problems, the authors address the following issues:

1. The systematic nature of the promotion of humanitarian knowledge. In this context, the authors explained that the mutual humanitarian development of the participants of the educational process promotes cooperation in the educational process and respect for the country and the law, a sense of responsibility, patriotism and love for the homeland.

2. The key humanities competencies of the modern specialist that need to be developed in life-long education. The authors emphasize that such competencies include linguistic excellence, productive and responsible work, qualitative critical reflection on life, political competence, religious awareness, artistic taste, etc.

3. The principle of succession as a component of the image of the institution is a condition for the development of humanitarian competencies of a modern specialist. The authors state that the administration and the scientific and teaching staff as a whole should work on the principles of the humanistic paradigm of education continuously, applying it to their own professional growth.

Interestingly enough, the authors have developed a cycle of organizing the process of vocational training, taking into account the humanitarian component, which includes identifying the demand from applicants for education in a specific educational program, substantiation of the content of training, distribution of credits between general and professional cycles of training, implementation of educational programs and satisfaction of higher education applicants with the share of humanities.

Key words: higher education, humanities, formation of personality of applicant, education, values.

Постановка проблеми. Теоретико-методичні засади інтеграції змісту методів гуманітарної освіти з метою формування професійних компетенцій майбутніх фахівців різними засобами розглянуто в закордонній і вітчизняній науково-педагогічній літературі досить широко. Без применшення ваги існуючого доробку вчених, усе ж варто зазначити, що організація професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема технічних і економічних спеціальностей, у закладах вищої освіти активно обговорюється і критикується як педагогами, так і здобувачами освіти, зокрема в частині переваженості навчальних планів гуманітарними навчальними дисциплінами.

Побажання закладів вищої освіти щодо частки гуманітарної складової частини у змісті навчання, безперечно, варті уваги, але таке коригування має відбуватися суто з урахуванням симбіозу принципу професійної спрямованості навчання і принципу освіти протягом життя, одного з основних компонентів європейської соціальної моделі. Принцип освіти протягом життя неможливо реалізувати без розвитку гуманітарних компетенцій, зокрема мовленнєвих, комунікативних, історико-культурних тощо, адже якісний людський капітал, що використовується для економічного зростання та науково-технологічного розвитку країни, утворює людина, яка є всебічно розвиненою особистістю.

Водночас уважаємо, що й професійна компетентність викладача вищої школи, навіть якщо

це фахівець вузькоспеціалізованих прикладних, а не гуманітарних навчальних дисциплін, є неповноцінною без використання у процесі навчання ключових засобів і методів гуманітарного спрямування. Окремо зазначимо, що вони вкрай необхідні в роботі зі здобувачами вищої освіти з особливими освітніми потребами.

Аналіз досліджень. Людиноцентристські підходи в освіті розглядаються в наукових працях Є. Голобородько (Голобородько, 2015: 80–83), А. Кузьмінського (Кузьмінський, 2018: 79–84), Л. Москальової (Москальова, 2016: 54–59). Питання гуманізації вищої освіти в умовах її трансформації, зокрема з урахуванням культурно-етнічних аспектів, досліджує М. Євтух (Євтух, 2018: 145–160). Контексту формування духовно-культурних цінностей приділено особливу увагу в науковому доробку І. Беха (Бех, 2018: 36–43), Г. Васяновича (Васянович, 2019), Й. Кевішаса й О. Отич (Кевішас, 2019: 584) та інших закордонних і вітчизняних учених.

Мета статті – теоретичне обґрунтування необхідності й можливостей розвитку методів гуманітарної освіти у процесі формування професійних компетенцій майбутнього фахівця будь-якого профілю.

Виклад основного матеріалу. Протягом останнього десятиліття питання щодо якісної організації навчальної роботи в закладах вищої освіти набули чималої актуальності. Увагу науково-педагогічних

працівників зосереджено на важливості створення умов для:

- усвідомленого самовизначення здобувачів освіти;
- формування особистості молодшої людини, її соціальної зрілості;
- мотивації до праці;
- популяризації актуальних професій і спеціальностей.

Дедалі більшої ваги набувають посади соціального педагога й практичного психолога, які проводять психолого-педагогічні спостереження за здобувачами вищої освіти щодо:

- балансу навчання та відпочинку, оздоровлення;
- професійних інтересів, схильностей, ціннісних орієнтацій;
- готовності до професійного самовизначення.

Невиважене скорочення частки гуманітарних навчальних дисциплін у фаховому навчанні призводить до негативних наслідків, серед яких можна виділити неможливість за відсутності гуманітарних знань забезпечення розвитку лідерського потенціалу, а також організаційної культури й сприятливого соціально-психологічного клімату в робочих колективах.

Процес організації навчання з урахуванням фахових і загальних, зокрема гуманітарного спрямування, компетенцій, безперечно, є досить складним. Цикл організації процесу фахового навчання з урахуванням гуманітарної складової частини зображено на рисунку 1.

Корисним у науково-педагогічних колах є вдосконалення форм і методів проведення вчених рад інструктивно-методичного зразка для працівників з окреслених питань і підвищення ефективності внутрішнього контролю адміністрацією закладу вищої освіти стану виконавчої дисципліни. Допомогу науково-педагогічному колективу неодмінно має надавати бібліотека закладу через підготовку виховних заходів зі здобувачами вищої освіти, із педагогами й іншими зацікавленими особами – представниками громадськості.

Безперечно, заклад вищої освіти систематично працює над реалізацією завдань освітніх програм. Водночас гуманістичні питання необхідно обговорювати на батьківських зборах і виховних годинах, а також під час викладання навчальних дисциплін, оскільки виховання у вищій

школі й у родині – це щоденний нерозривний процес.

Необхідність розв'язання завдань з удосконалення ефективності фахової підготовки в українській системі вищої освіти потребує врахування сучасних світових освітніх тенденцій і національних інтересів. З огляду на зазначене, на цей час поняття «фахова підготовка» варто трактувати ширше і глибше, не зводити його зміст до оволодіння конкретними фаховими знаннями, вміннями й навичками. Сьогодні йдеться про розвиток загальних, зокрема комунікативних, соціально-культурних та інших компетентностей (Ушакова, 2019: 232).

Де-факто здобувачі вищої освіти не лише прагнуть отримати фах, а й потребують соціально-культурного впливу з боку викладача. Пропаганда гуманітарних знань повинна мати систематичний характер і сприяти створенню атмосфери приємного спілкування та взаємного розвитку учасників освітнього процесу, а отже:

- співпраці в навчально-виховному процесі;
- вихованню у здобувачів вищої освіти поваги до держави та її законів, почуття відповідальності, патріотизму й любові до батьківщини засобами гуманітарних педагогічних технологій.

Концептуально засади гуманітарної освіти в умовах сучасних глобалізаційних процесів не варто недооцінювати. Гуманітарна складова частина вищої освіти у професійній підготовці виступає механізмом ціннісних орієнтацій особистості в умовах організації навчально-виховного процесу у глобально орієнтованому просторі. На цій основі треба глибоко аналізувати проблеми освіти у процесі розвитку особистості, формування її

Рис. 1. Цикл організації процесу фахового навчання з урахуванням гуманітарної складової частини (розроблено авторами)

прав і обов'язків у культурно-духовному контексті, зокрема з огляду на майбутній фах.

Аспекти реалізації гуманітарного ресурсу розвитку держави й суспільства є, безперечно, філософсько-психологічними, такими, що стосуються металних питань. В українському суспільстві сьогодні є радикальний запит на прищеплення молоді гуманності й толерантності, духовності та культури, почуття патріотизму й інших цінностей. Відсутність цих важливих якостей – не завжди провина молодого покоління, адже існують серйозні недоліки в системі вітчизняної освіти, недостатньо гнучкої для створення адекватної моделі культурно-духовного збагачення нації в умовах глобалізації.

Історією розвитку людської цивілізації доведено, що найбільш економічно результативними державами є такі, де створено умови для своєчасної реалізації цілей соціального розвитку й контролю за інвестиціями в людський, а не лише в реальний капітал, коли водночас із відродженням людського духу й культури відбувається зростання економічного добробуту населення і прибутків бізнесу, розвиток технологічної інфраструктури.

Отже, фахова компетентність будь-якого фахівця не може обмежуватися суто вузькопрофесійними компетенціями. Використання гуманітарних методів навчання технічних і економічних дисциплін у вищій школі потребує й удосконалення ролі викладача в навчальному процесі через побудову особистісно орієнтованої освіти.

За будь-яких обставин, навіть в умовах сучасного інформаційного суспільства, яке поставило на чолі більшості процесів техніку й технологію, викладач має не лише враховувати необхідність фахового зростання здобувача освіти, а й створювати умови для повноцінного гуманітарного розвитку його особистості, адаптуючи власну педагогічну діяльність відповідно до сучасних запитів суспільства. Викладання гуманітарних дисциплін у закладах вищої освіти формує базис не лише саморозвитку, а й основи майбутнього професійного розвитку особистості, що є необхідною умовою задоволення інших життєвих потреб здобувачів вищої освіти, щоби вони відповідали вимогам ринків праці й робочої сили, що, у свою чергу, є одним із чинників підвищення довіри до закладу вищої освіти.

Ключовими гуманітарними компетенціями сучасного фахівця, які потрібно розвивати у здобувачів освіти протягом життя, на нашу думку, є:

- мовна досконалість;
- продуктивність і відповідальність;
- якісне критичне осмислення життя;

- політична компетентність;
- релігійна обізнаність;
- художньо-мистецькі смаки;
- визнання української національної ідентичності;
- культурна освіченість тощо.

У цьому контексті заклад вищої освіти має дотримуватися принципу наступності в навчанні як складової частини іміджу закладу. Тобто адміністрація і науково-педагогічний колектив повинні працювати на засадах гуманістичної парадигми навчання і виховання зазначених цінностей у студентських колективах одночасно та безперервно, застосовуючи їх і до власного професійного зростання.

Підсумовуючи, зазначимо, що впровадження цих змін можливе за умов дотримання низки принципів, зокрема:

1. Встановлення перманентних зв'язків між цілями вивчення гуманітарних навчальних дисциплін у закладі вищої освіти й чіткими критеріями результативності, а саме: підвищення іміджу закладу освіти.

2. Відповідність цілей адміністрації закладу і його стратегії змінам, що відбуваються в освіті, зокрема в гуманітарній сфері.

3. Забезпечення кваліфікованими викладачами, інформаційне й матеріально-технічне забезпечення ефективної діяльності.

4. Визначення цінностей закладу вищої освіти.

5. Розширення гуманітарних компетенцій викладачів професійних навчальних дисциплін.

Висновки. Отже, цілісність особистості сучасної людини – майбутнього фахівця неможлива без ґрунтовних якісних гуманітарних знань. Формування професіоналізму особистості фахівця в системі сучасної безперервної освіти починається ще в дитячому віці.

Новою якістю вищої освіти є не лише орієнтація її здобувача на засвоєння принципів і технологій професійної сфери, а й на умови виживання людини в сучасному соціумі, на формування світогляду, виховання толерантності, результатом чого стає формування професійної компетентності. Тому дуже важливо, щоб у методиці викладання професійних дисциплін приділялася належна увага процесам гуманізації розвитку особистості на кшталт кращих європейських зразків.

Отже, сучасна освіта потребує активної роботи в царині виховання у здобувачів вищої освіти патріотизму, любові до рідного краю. Багато уваги варто приділяти питанням культури поведінки, спілкування, зовнішньому вигляду й охороні життя здобувачів освіти, по-родинному затишному мікроклімату в колективі академічних груп.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Духовне призначення як сутнісна міра особистості, яка зростає. *Управління освітою*. 2019. Т. 3. № 411. С. 36–43.
2. Васянович Г., Міщенко О., Грицанюк В. Свобода як головна умова творчого розвитку особистості: філософсько-педагогічний контекст. URL: http://sci.ldubgd.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/6282/Vas_M_H_2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
3. Голобородько Є. Формування цілісної особистості. *Таврійський вісник освіти*. 2015. № 2 (2). С. 80–83.
4. Горизонт духовності виховання : колективна монографія (The Horizon of Spirituality of Education : collective monograph) / уклали й підготували Йонас Кевішас, Олена Отич. Вільнюс : Zuvedra, 2019. 584 с.
5. Кузьмінський А. Генеза людиноцентричної педагогіки – від афінської виховної системи до китайської концепції менеджменту щастя. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. Серія «Педагогічні науки». 2018. № 3 (1). С. 79–84.
6. Москальова Л., Меркулова Н. Людиновимірність як цивілізаційний маркер гуманітарних змін у соціально-педагогічній діяльності. *Соціальна робота і соціальна педагогіка: виклики сьогодення*. 2016. С. 54–59.
7. Ушакова О. Дослідницька діяльність викладача фахового коледжу як чинник забезпечення якості освіти. *Інформація, аналіз, прогноз – стратегічні важелі ефективного державного управління* : матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 7 листопада 2019 р. МОН України ; УкрІНТЕІ та ін. Київ : УкрІНТЕІ, 2019. С. 232–234.
8. Yevtukh V. Cultural Security Phenomenon: Theoretical Framework for Investigation. *Ukrainian Sociology in the 21st Century: Theory, Methods, Research Results* / Edited by Vil Bakirov, Yevhen Golovakha. Kharkiv, 2018. P. 145–160.

REFERENCES

1. Bekh, I. D. (2019). Dukhovne pryznachennia yak sutnisna mira osobystosti, яка zrostaie [Spiritual decision as the essential dimension that grows]. *Upravlinnia osvitoiu*. Tom 3. № 411. S. 36–43 [in Ukrainian].
2. Vasianovych, H., Mishchenko, O., Hrytsaniuk, V. Svoboda yak holovna umova tvorchoho rozvytku osobystosti: filosofsko-pedahohichniy kontekst [Freedom as the main condition for creative development of personality: philosophical and pedagogical context]. URL: http://sci.ldubgd.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/6282/Vas_M_H_2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in Ukrainian].
3. Holoborodko, Ye. P. (2015). Formuvannia tsilisnoi osobystosti [Formation of a coherent personality]. *Tavriiskyi visnyk osvity*. № 2(2). S. 80–83 [in Ukrainian].
4. Horyzont dukhovnosti vykhovannia: kolektyvna monohrafiia (2019). [The Horizon of Spirituality of Education: collective monograph]. Uklaly y pidhotuvaly Yonas Kevishas ta Olena Otych. Vilnius: Zuvedra. 584 s. [in Ukrainian].
5. Kuzminskiy, A. V. (2018). Heneza liudynotsentrychnoi pedahohiky – vid afinskoï vykhovnoï systemy do kytaiskoi kontseptsii menedzhmentu shchastia [The genesis of human-centered pedagogy – from the Athenian educational system to the Chinese concept of happiness management]. *Naukovyi visnyk Mykolaiivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho*. Serii: Pedahohichni nauky. № 3(1). S. 79–84 [in Ukrainian].
6. Moskalova, L. Yu., Merkulova, N. V. (2016). Liudynovymirnist yak tsyvilizatsiinyi marker humanitarnykh zmin u sotsialno-pedahohichnii diialnosti [Human dimension as a civilization marker of humanitarian change in social and pedagogical activity]. *Sotsialna robota i sotsialna pedahohika: vyklyky sohodennia*. S. 54–59 [in Ukrainian].
7. Ushakova, O. A. (2019, 7 lystopada). Doslidnytska diialnist vykladacha fakhovoho koledzhu yak chynnyk zabezpechennia yakosti osvity [Research activity of a teacher of a professional college as a factor of quality assurance of education]. *Informatsiia, analiz, prohnos – stratehichni vazheli efektyvnogo derzhavnoho upravlinnia: materialy XII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. UkrINTEI [ta in.]. Kyiv: UkrINTEI. S. 232–234 [in Ukrainian].
8. Yevtukh, V. (2018). Cultural Security Phenomenon: Theoretical Framework for Investigation // *Ukrainian Sociology in the 21st Century: Theory, Methods, Research Results* / Edited by Vil Bakirov, Yevhen Golovakha. Kharkiv. P. 145–160 [in English].